

کتاب «المزار» شیخ مفید

محمود مهدی پور

چکیده

«حقاً نمی دانم این موسوعه مزارات را بر آستان چه کسی تقدیم می کنم؛ به کسانی که...» این بخشی از عبارت هایی است که پژوهشگر در آغاز کتاب المزار شیخ مفید، نخستین اثر از مجموعه «موسوعه مزارات» آورده است. این کتاب که بیش از هزار سال از وفات مؤلف آن گذشته، پس از کامل الزیارات ابن قولویه، دومین کتاب مهم شیعه در باب زیارت است. آثار شیخ مفید همواره مورد اعتماد عالمان بزرگ بوده است و این کتاب نیز از مآخذ کتاب هایی چون تهذیب الاحکام، المصباح و بحار الانوار بوده است. المزار نخستین کتابی است که «زیارت ناحیه مقدسه» را نقل کرده و با وجود حجم اندک، جامعیت، قدمت و جایگاه نویسنده، اعتبار ویژه ای به آن بخشیده است. کتاب مشتمل بر دو بخش اولی و ثانوی است و محقق در بخش اول ۶۷ باب و در بخش دوم ۲۹ باب آورده و پنج نوع فهرست برای کتاب استخراج کرده است. این مقاله، پس از معرفی اجمالی کتاب، انواع فهرست ها و نام ابواب دو بخش را ذکر کرده است.

واژگان کلیدی: المزار، شیخ مفید، زیارت ناحیه مقدسه، موسوعه مزارات.

این کتاب به عنوان نخستین اثر از مجموعه «موسوعة المزارات» توسط مدرسه امام المهدی (عج)، یکی از مراکز پژوهش‌های حدیثی توانمند قم و با اشراف محقق عالی قدر آیت‌الله سید محمدباقر موحد ابطحی اصفهانی رحمته‌الله تحقیق و تصحیح شده و در سال ۱۴۰۹ قمری روانه بازار نشر گردیده است. عنوانی که نویسنده کتاب برای شیخ مفید برگزیده چنین است: «الشیخ الاقدم الناصر للحق والداعی الیه بکلمة الصدق ابی عبدالله محمد بن محمد بن نعمان الحارثی الملقب بالشیخ المفید من مفاخر اعلام القرن الرابع والخامس ۳۳۶ أو ۳۳۸ - ۵۴۱۳. ق.»

هزینه و حمایت لازم از چاپ و نشر نوین اثر توسط برادر بزرگ و بزرگوار محقق گرامی آیت‌الله سید محمدعلی موحد ابطحی اصفهانی انجام شده و کتاب حال و هوای عاشورایی یافته و در آغاز آن یادآوری شده است که این اثر به مناسبت گذشت ۱۳۴۸ سال از عاشورای حسینی منتشر می‌شود.

تعداد هزار نسخه از کتاب در چاپخانه امیر قم در محرم ۱۴۰۹ چاپ شده و بعدها دوهزار نسخه هم ضمن جلد پنجم «مصنفات الشیخ المفید» از آثار کنگره هزاره شیخ مفید در تیراژ دوهزار نسخه پخش شده است.

محقق اثر در اهدائیه خود چنین نوشته است:

حقاً نمی دانم این موسوعه مزارات را بر آستان چه کسی تقدیم می کنم؛ به کسانی که نگاه بر مزار آنان، سرمه دیدگان مردم است و حق در بارگاهشان برای بشریت می درخشد؛ پیامبران یا امامان، چه آنها که مشاهد و مزارات پاکشان با تیشه حکومت های خبیبری و کینه های وهابی گری ویران و بی نشان گردید، یا به او که مخفیانه دفن شد و قبرش ناپیداست و این گونه دفن شدن، سندی بر دشمنان گردید که مصداق حدیث نبوی «مَنْ أَحَبَّهَا وَ آذَاهَا» را مجسم کردند؛ این اثر را به روح بلند کسی اهدا کنم که به «قتلوه صبراً» او را کشتند و پیکر شریف و سینه و پشت پاکش را با سم ستوران درهم کوبیدند و شگفت نیست که علی اعلی عزایش را بزرگ دارد؛ و خداوند در تربت او شفا قرار دهد و در زیر قبه اش دعا را مستجاب فرماید و اشتیاق زیارت قبرش را در قلوب شیفتگانش قرار داد تا شب و روز در عزای او اشک ریزند. یا این اثر را به آن عزیزی اهدا کنم که سالهاست از چشم ها پنهان گشته و بیت الله و مقام ابراهیم در انتظار آشکار شدن اویند؛ او که هر سال در موسم حج حضور می یابد و در عرفات وقوف می کند و بر دعای مؤمنان، آمین می گوید. او که شایسته ترین فرد نسبت به ابراهیم و همه مؤمنان تاریخ است. حقاً نمی دانم این موسوعه را به چه کسانی باید تقدیم کرد.

این کتاب پس از «کامل الزیارات» ابن قولویه، دومین کتاب مهم شیعه در باب زیارت است که اکنون بی ش از هزار سال از وفات مؤلف آن گذشته است. شیخ مفید و آثار او همواره مورد اعتماد عالمان بزرگ بوده و این اثر ایشان نیز از مآخذ کتبی همچون «تهذیب الامام» شیخ طوسی، «المصباح» شیخ ابراهیم کفعمی و «بحار الانوار» علامه مجلسی بوده است.

محقق گران قدر در اهدائیه کتاب، رنج نامه تشیع و در مقدمه آن، استدلال های قرآنی و حدیثی متعددی درباره ضرورت بزرگداشت مشاهد و مزارات و زیارت اهل بیت علیهم السلام آورده است که خوانندگان را به اصل کتاب ارجاع می دهیم.

این کتاب پس از «کامل الزیارات» ابن قولویه، دومین کتاب مهم شیعه در باب زیارت است که اکنون بیش از هزار سال از وفات مؤلف آن گذشته است. شیخ مفید و آثار او همواره مورد اعتماد عالمان بزرگ بوده و این اثر ایشان نیز از مآخذ کتبی همچون «تهذیب الاحکام» شیخ طوسی، «المصباح» شیخ ابراهیم کفعمی و «بحار الانوار» علامه مجلسی بوده است. مؤلف در آغاز به گردآوری روایات فضیلت و آداب زیارت امیرالمؤمنین و حضرت سیدالشهدا علیه السلام اهتمام داشته و در خطبه کتاب، آن را «مناسک زیارة الامامین» نامیده است؛ ولی در کتاب «الارشاد» با عنوان «مناسک المزار» به آن ارجاع داده است. مؤلف بزرگوار، بعدها آداب زیارت و روایات مربوط به دیگر معصومین علیهم السلام را بدان افزوده و حتی آداب و اعمال زیارت مؤمنین و قبور مؤمنین و بسیاری مطالب دیگر را به کتاب افزوده است. روایات این کتاب سه گونه است:

۱. برخی از روایات این اثر به طور مستند از ابن قولویه، استاد شیخ مفید یا باسند کامل از دیگر استادان نقل شده است.

۲. بعضی روایات به طور مرسل به یکی از معصومین علیهم السلام اسناد داده شده است.

۳. برخی آداب و متون زیارتی، بدون اسناد به امامان علیهم السلام آمده، ولی بعید است منقول از آنان نباشد؛ به ویژه که برخی در کتاب دیگر به طور مستند از ائمه هدی علیهم السلام نقل شده است. حجم این اثر چندان نیست و اکنون با تصحیح و تعلیق آیت الله موحد ابطحی اصفهانی، بدون محاسبه فهرس، دوست صفحه است و اگر پاورقی‌ها و ارجاعات را در نظر نگیریم، نزدیک به صد صفحه معمولی وزیری است؛ ولی جامعیت، قدمت و جایگاه نویسنده، اعتبار ویژه‌ای به این کتاب بخشیده است. شیخ مفید و استادش ابن قولویه در کنار یکدیگر و در پایین پای دو امام بزرگوار در کاظمین مدفونند. برای آشنایی با زندگی این دو بزرگوار می‌توان به کتاب «گلشن ابرار» مراجعه کرد.

المزار شیخ مفید، نخستین کتابی است که زیارت معروف به «زیارت ناحیه مقدسه» را نقل کرده است و پس از وی شیخ طوسی در «المصباح» و پس از او سید بن طاووس در «مصباح الزائر» آن را نقل کرده‌اند.

کتاب به دو بخش اول و دوم تقسیم می‌شود. در بخش اول ۶۷ باب و در بخش دوم ۲۹

باب آورده است که فهرست ابواب کتاب در پایان همین مقاله آمده است.

محقق دانشورِ اثر پنج نوع فهرست برای کتاب استخراج کرده که شامل موارد ذیل است:

۱. فهرس آیات قرآن؛
۲. فهرست ابواب کتاب؛
۳. فهرست اسامی پیامبران و امامان علیهم السلام؛
۴. فهرست اسامی روایات؛
۵. فهرست اعلام دارای زندگی‌نامه در پاورقی‌ها و ارجاعات محقق و در مجموع، تراجم ۳۲ راوی را علامه ابطحی معرفی و منابع تراجم آنان را در پاورقی‌های مفید خویش آورده است. در مقدمه اثر نیز به زندگی‌نامه و جایگاه بلند مؤلف کتاب در نظر اولیای دین و علمای بزرگ شیعه پرداخته است.

فهرست ابواب کتاب

۱. باب فضل الكوفة؛
۲. باب فضل مسجد الكوفة؛
۳. باب فضل الصلاة عند السابعة من أساطين المسجد؛
۴. باب فضل مسجد السهلة؛
۵. باب فضل الفرات؛
۶. باب فضل الاغتسال فی الفرات والشرب منه؛
۷. باب زیارة أمير المؤمنين صلوات الله عليه؛
۸. باب فضل كربلاء؛
۹. باب وجوب زیارة الحسين صلوات الله عليه؛

◆ المزار شیخ مفی‌د، نخستین کتابی است که زیارت معروف به «زیارت ناحیه مقدسه» را نقل کرده است و پس از وی شیخ طوسی در «المصباح» و پس از او سید بن طاووس در «مصباح الزائر» آن را نقل کرده‌اند.

۱۰. باب حدّ وجوبها فی الزمان علی الاغنیاء والفقراء؛
۱۱. باب ثواب من زار الحسین علیه السلام راكباً و ماشياً و مناجاة الله لزاره؛
۱۲. باب ما جاء فی زیادة العمر بزیارته علیه السلام و نقصانه بتركها؛
۱۳. باب ما جاء فی تفریج الكرب بزیارته علیه السلام؛
۱۴. باب ما جاء فی تمحیص الذنوب بزیارته علیه السلام؛
۱۵. باب ما جاء فی ثواب زیارته علیه السلام؛
۱۶. باب فضل زیارة اول رجب؛
۱۷. باب زیارة النصف من رجب؛
۱۸. باب فضل زیارة النصف من شعبان؛
۱۹. باب فضل زیارته لیلة الفطر؛
۲۰. باب فضل زیارته یوم عرفة؛
۲۱. باب فضل الجمع بین زیارة النصف من شعبان و لیلة الفطر و لیلة عرفة فی سنة واحدة؛
۲۲. باب فضل زیارته علیه السلام یوم عاشوراء؛
۲۳. باب فضل زیارة الأربعاء؛
۲۴. باب فضل زیارته لیلة القدر؛
۲۵. باب فضل زیارة فی كل شهر؛
۲۶. باب انتقاص الدین بترك زیارته علیه السلام؛
۲۷. باب العزم علی الخروج علی الزیارات و اختیار الايام لذلك؛
۲۸. باب الفعل والقول عند الخروج؛
۲۹. باب القول علی باب منزلک؛
۳۰. باب القول عند الركوب؛
۳۱. باب اختیار اوقات السیر؛
۳۲. باب ذکر الله تعالی فی السیر والدعاء؛
۳۳. باب القول فی صعود الآکام والقناطر و عبر الجسور؛

۳۴. باب القول عند الاشراف على القرية؛
۳۵. باب الدعاء عند خوف السبع والهوام؛
۳۶. باب الدعاء عند خوف الشياطين؛
۳۷. باب القول عند خوف الاعداء واللصوص؛
۳۸. باب اختيار المنزل؛
۳۹. باب القول والفعل عند نزول المنزل؛
۴۰. باب القول والفعل عند الرحيل من المنزل؛
۴۱. باب الفعل والقول عند دخول الكوفة؛
۴۲. باب الفعل والقول عند اتيان المشهد؛
۴۳. باب شرح الزيارة؛
۴۴. باب صلاة الزيارة؛
۴۵. باب الوداع؛
۴۶. باب فضل الصلاة في المسجد بالكوفة؛
۴۷. باب الصلاة يوم الغدير و دعائه؛
۴۸. باب في زيارة الحسين بن علي صلوات الله عليه و شرائطها؛
۴۹. باب ورود كربلاء وموضع النزول منها والغسل؛
۵۰. باب القول عند ورود المشهد؛
۵۱. باب القول عند معاينة الجذث (قبر)؛
۵۲. باب القول عند الوقوف على الجذث؛
۵۳. باب زيارة علي بن الحسين عليهما السلام؛
۵۴. باب زيارة الشهداء؛
۵۵. باب زيارة العباس بن علي صلوات الله عليه؛
۵۶. باب وداع العباس بن علي؛
۵۷. باب الوداع؛

۵۸. باب وداع الشهداء رحمة الله عليهم؛
۵۹. باب فضل الصلاة في مشهد الحسين بن علي صلوات الله عليهما؛
۶۰. باب فضل اتمام الصلاة في الحرمين وفي المشهدين على ساكنهما السلام؛
۶۱. باب فضل الحائر و حرمة وحدّه؛
۶۲. باب فضل طين قبر الحسين صلوات الله عليه؛
۶۳. باب مقدار ما يؤخذ منها للانتفاع؛
۶۴. باب (بدون نام؛ درباره كيفيت استفاده تربت امام حسين عليه السلام)؛
۶۵. باب ما يقول الرجل اذا أخذ من طين قبر الحسين عليه السلام؛
۶۶. باب فضل السبحة والتسبيح بها؛
۶۷. باب دعاء يوم عرفة.

القسم الثاني من الكتاب

۱. باب مختصر فضل زيارة رسول الله صلى الله عليه وآله؛
۲. باب مختصر شرح زيارة سيدنا رسول الله صلى الله عليه وآله؛
۳. مختصر زيارة أخرى له عليه السلام؛
۴. زيارة أخرى ايضاً؛
۵. مختصر وداع رسول الله صلى الله عليه وآله؛
۶. باب مختصر فضل زيارة فاطمة عليها السلام؛
۷. باب زيارتها عليها السلام؛
۸. مختصر زيارة أخرى لها عليها السلام؛
۹. باب مختصر فضل زيارة سيدنا أبي محمد الحسن بن علي عليه السلام؛
۱۰. باب مختصر زيارته عليه السلام؛
۱۱. باب مختصر فضل زيارة سيدنا علي بن الحسين زين العابدين و أبي جعفر محمد بن علي باقر العلم و أبي عبدالله جعفر بن محمد الصادق عليهما السلام؛
۱۲. باب مختصر زيارتهم عليهما السلام؛

١٣. زياره آخري لهم مختصرة عليه السلام؛
١٤. باب مختصر فضل زياره سيدنا ابي الحسن موسى بن جعفر و ابي جعفر محمد بن علي بن موسى عليه السلام؛
١٥. باب مختصر زيارتهما عليهما السلام؛
١٦. باب فضل زياره مولانا ابي الحسن علي بن موسى الرضا عليه السلام؛
١٧. باب مختصر زيارته عليه السلام؛
١٨. باب مختصر فضل السيدين ابي الحسن علي بن محمد و ابي محمد الحسن بن علي العسكريين عليهما السلام؛
١٩. باب مختصر زيارتهما عليهما السلام؛
٢٠. باب زياره جامعه لسائر الائمة عليهم السلام؛
٢١. باب فضل التطوع بالزياره عن الائمة عليهم السلام و عن اهل الايمان؛
٢٢. باب ثواب الحج والزياره عن الاخوان بالاجر؛
٢٣. باب ما يقول الزائر عن غيره بالاجر؛
٢٤. باب ما يقول الزائر عن اخيه تطوعاً؛
٢٥. باب حكم من اراد ان يزور عن ابويه واخوانه و ما يقول اذا اراد ذلك؛
٢٦. باب حكم من بعدت شقته او تعذر عليه قصد المشاهد وهو يريد الزياره كيف يصنع و كيف يقول؛
٢٧. باب فضل زياره قبول الشيعة رحمهم الله؛
٢٨. باب شرح زياره قبورهم وصفه العمل بذلك؛
٢٩. باب النوادر؛
٣٠. فهرس المواضيع.